

<https://doi.org/10.18523/3041-1718.2025.2.s.40-53>
УДК 323.1(477)

Єлизавета Тюканкіна

Національний університет «Києво-Могилянська академія»
<https://orcid.org/0009-0009-3926-9238>

Маргарита Чабанна

Національний університет «Києво-Могилянська академія»
<https://orcid.org/0000-0002-0898-8290>

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НА ПАРТІЙНУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Статтю присвячено визначенню наявності, характеру та наслідків впливу європейської інтеграції на становлення і трансформацію партійної системи України. Аналіз базується на основних теоріях євроінтеграції (теорії федералізму, функціоналізму, неофункціоналізму та міжурядового підходу) для осмислення природи європейської інтеграції та її впливу на трансформацію внутрішньополітичних систем держави, насамперед партійної системи; застосуванні історико-порівняльного, системного, структурно-функціонального та статистичного методів для комплексного вивчення основних етапів формування та функціонування сучасної партійної системи України протягом 1991–2024 рр., визначення основних змін її структурних параметрів та виявлення основних тенденцій розвитку, а також використанні удосконаленої аналітичної рамки Р. Ладреха для вивчення та оцінювання впливу євроінтеграції на партійну систему України. Виділено три основні етапи еволюції партійної системи України у світлі євроінтеграційних процесів, окреслено їхні особливості та характер змін, яких зазнала партійна система на кожному з цих етапів свого розвитку. На основі зазначеної модернізованої аналітичної рамки, яка має сім елементів, розглянуто динаміку змін у програмно-ідеологічному змісті політичних партій, їхній організації, політичній конкуренції, взаємодії з європейськими партійними структурами, ставленні виборців та виборчій системі. Результати аналізу вказують на очевидний вплив євроінтеграції на політичні партії та партійну систему України на шляху її приєднання до ЄС. Перспективи подальших досліджень передбачають детальніше вивчення впливу євроінтеграції на українську партійну систему за кожним із визначених критеріїв відповідно до запропонованої аналітичної рамки, а також проведення порівняльного аналізу досвіду країн Центрально-Східної Європи щодо трансформації їхніх партійних систем під впливом євроінтеграції з метою оцінювання можливості адаптації цих моделей до українського контексту.

Ключові слова: європейська інтеграція, теорії євроінтеграції, європеїзація, аналітична рамка Р. Ладреха, партійна система, політична партія, Україна.

У політичній науці партійну систему трактують як складний політичний інститут, що формується під впливом різноманітних чинників. Традиційно наукові пояснення становлення та трансформації партійної системи держави спираються на дію внутрішніх чинників. Однак, як слушно зауважують Л. Бодонне та Р. Гомес¹, із зростанням політизації Європейського Союзу (далі — ЄС або Союз), важливості європейського питання та процесів євроінтеграції для виборців особливо актуальним стало дослідження впливу євроінтеграції, зокрема на партійні системи європейських держав.

Не є винятком і Україна, на шляху розвитку якої впродовж останніх трьох десятиліть — від здобуття незалежності та в умовах посткомуністичної трансформації суспільства і держави — європейська інтеграція, особливо після подій 2014 р., не тільки стала стратегічним вектором зовнішньополітичного курсу України, а й суттєво впливає як головний чинник на формування та розвиток політичної системи й внутрішньополітичні процеси нашої держави, зокрема й партійну систему.

Дослідження питання впливу європейської інтеграції на політичні партії та партійні системи держав-членів, а також держав, які не є членами ЄС, але мають статус кандидата на вступ до Союзу, з'явилися в західній науковій літературі на початку ХХІ ст.^{2, 3, 4, 5, 6, 7} Останні публікації з цієї проблематики зосереджені на аналізі цього впливу на партійні системи десяти країн Центрально-Східної Європи (далі — ЦСЄ) в період до вступу в ЄС та після набуття повноправного членства в Союзі; зокрема, вони констатують вплив євроінтеграційних процесів на механіку (механізми функціонування) партійних систем, зокрема на стратегії партій та їхню взаємодію. Серед українських науковців К. Меркотан⁸ вивчала питання трансформації європейських партійних систем; колектив українських і закордонних авторів під керівництвом Ю. Якименка представив комплексне дослідження процесу формування партійної системи України у 1990–2017 рр., його основних етапів, чинників і тенденцій у європейському контексті⁹; Ю. Копинець¹⁰ досліджував вплив сучасних тенденцій розвитку партійних систем країн ЄС на еволюцію та функціонування партійної системи України. Попри значну увагу вітчизняних дослідників до проблем становлення та розвитку партійної системи України, недостатньо вивченим залишається питання впливу євроінтеграції як головного чинника трансформації цієї системи. Це зумовлює актуальність нашого дослідження, **метою** якого є спроба з'ясувати наявність, характер і наслідки впливу євроінтеграційних процесів на становлення та розвиток партійної системи України від проголошення незалежності у 1991 р. до сьогодні на шляху нашої держави до набуття повноправного членства в ЄС.

¹ Laurie Beaudonnet and Raul Gomez, "The Imbalanced Effect of Politicization: How EU Politicization Favours Eurosceptic Parties," *European Union Politics* 25, no. 2 (2024): 354–75, <https://doi.org/10.1177/14651165231220615>.

² Simon Hix and Klaus H. Goetz, "Introduction: European Integration and National Political Systems," *West European Politics* 23, no. 4 (2000): 1–26, <https://doi.org/10.1080/01402380008425398>.

³ Robert Ladrech, "Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis," *Party Politics* 8 (2002): 389–403, <https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/15525447.pdf>.

⁴ Paul G. Lewis and Zdenka Mansfeldova, eds., *The European Union and party politics in Central and Eastern Europe* (Palgrave Macmillan, 2007), <https://doi.org/10.1057/9780230596658>.

⁵ Lieven de Winter, *The impact of European integration on ethnoregionalist parties* (2001), 2–26, <https://core.ac.uk/download/pdf/13283223.pdf>.

⁶ Gary Marks, Carole J. Wilson, and Leonard Ray, "National Political Parties and European Integration," *American Journal of Political Science* 46 (2002): 585–94, https://garymarks.web.unc.edu/wp-content/uploads/sites/13018/2016/09/Marks.Wilson.Ray_political-parties-and-european-integration.pdf.

⁷ Peter Mair, "The Europeanization Dimension (Review Section)," *Journal of European Public Policy* 11, no. 2 (2004): 337–48, <https://doi.org/10.1080/1350176042000194476>.

⁸ Катерина Меркотан, «Трансформація інституту багатопартійності країн Європи в умовах сучасного політичного процесу» (дис. канд. політ. наук, Київ, 2008).

⁹ Юрій Якименко, ред., *Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті* (Київ: Центр Разумкова, 2017), https://razumkov.org.ua/uploads/article/2017_PARTII.pdf.

¹⁰ Юрій Копинець, «Вплив сучасних тенденцій розвитку партійних систем країн Європейського Союзу на еволюцію та функціонування партійної системи України» (дис. канд. політ. наук, Ужгород; Львів, 2021), https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/dis_kopynets.pdf.

Європейська інтеграція (далі — євроінтеграція) є багатовимірним явищем, яке пройшло довгий шлях розвитку від ідеї об'єднання європейських держав до створення складної системи наднаціональних інституцій. Сутність євроінтеграції розкривають такі основні теоретичні підходи¹¹: федералізм і неофедералізм, відповідно до яких кінцевою метою євроінтеграції є створення єдиної наднаціональної європейської держави з федеративним устроєм та певною автономією членів; функціоналізм, який акцентує увагу на поетапному об'єднанні держав у наддержавну функціональну спільноту через спільні економічні та соціальні механізми; неофункціоналізм, що розвиває ідею системи взаємозв'язків та взаємодії між суб'єктами за допомогою «ефекту переливу» (*spill-over*), коли співпраця держав в одній сфері спричиняє автоматичне поширення інтеграції на інші; міжурядовий підхід (інтерговерменталізм), згідно з яким основою євроінтеграції є власні інтереси національних держав та їхніх урядів, які є двигуном взаємодії та консолідації інтересів членів спільноти; інституціоналізм та неоінституціоналізм, відповідно до яких основою євроінтеграції є діяльність наднаціональних інститутів.

Як справедливо зазначає О. Сокур¹², у сучасній політичній науці є певний консенсус щодо пояснення феномену інтеграції до ЄС на базі методології федералізму, функціоналізму та неофункціоналізму: євроінтеграція як багатовимірний процес здатна впливати на всі елементи політичної системи, зокрема партійну систему.

З поняттям «євроінтеграція» тісно пов'язане поняття «європеїзація» (англ. *Europenization*). За твердженням Р. Ладреха¹³, європеїзація є поступовим процесом, який переорієнтовує напрямок і форму політики настільки, що політична та економічна динаміка ЄС стає частиною організаційної логіки національної політики та формування політики. У цьому сенсі поняття європеїзації партійної системи відображає рівень адаптації національних політичних акторів до норм, цінностей та процедур ЄС.

Деякі дослідники розглядають європеїзацію як модернізацію посткомуністичних суспільств шляхом прийняття західноєвропейської політичної моделі та впровадження норм ЄС, а також як потужний інструмент демократизації та дороговказу для трансформацій, які відбулись у країнах ЦСЄ з 1989 р. після руйнування комуністичного режиму¹⁴.

У розумінні Л. де Вінтера¹⁵, який запропонував доволі широке та комплексне визначення, європеїзація партійної системи — це складний, багаторівневий та динамічний процес, який охоплює такі аспекти: 1) розвиток політичних партій і партійних систем на європейському рівні; 2) адаптація партій на національному та субнаціональному рівнях; 3) розгортання цього процесу через висхідну (знизу вгору), низхідну (зверху вниз) та елітарну взаємодію під впливом таких структурних чинників, як національні розколи, політичні культури та інститути. До того ж процес європеїзації по-різному проходить для партій та країн залежно від характеру національних розколів, політичної культури, рівня розвитку інститутів, партійної організації та конкретних (переговорних) можливостей щодо участі в уряді¹⁶.

Отже, незалежно від обраного теоретичного підходу західні дослідники дійшли згоди щодо істотного впливу євроінтеграційних процесів на внутрішні національні політичні системи та сфери життя суспільства, включно з партійною системою та політичними партіями, як у державах-членах ЄС, так і в державах-кандидатах. Процеси євроінтеграції, основою яких є консолідація та гармонізація спільних інтересів через проведення узгодженої спільної політики у визначених сферах, стають ключовим чинником глибинних змін політичних, економічних, правових та соціальних

¹¹ Сергій Вонсович, «Концепт “євроінтеграція”: історико-політологічний дискурс», *Політикус* 4, № 2 (2022): 34–9, http://nbuv.gov.ua/UJRN/polit_2022_4%282%29_7.

¹² Олексій Сокур, «Європейська інтеграція: теоретичні засади та еволюція поглядів», *Актуальні проблеми політики* 55 (2015): 50–58, http://nbuv.gov.ua/UJRN/appol_2015_55_8.

¹³ Ladrech, “Europenization and Political Parties,” 390.

¹⁴ Lewis and Mansfeldova, eds., *The European Union and party politics in Central and Eastern Europe*, 2.

¹⁵ De Winter, *The impact of European integration on ethno-regionalist parties*, 3.

¹⁶ Ibid.

систем європейських держав. Також науковці¹⁷ справедливо зазначають, що цей вплив є більш очевидним для країн ЦСЄ, ніж для країн Західної Європи, через особливості їхнього історичного розвитку, формування політичних інститутів, зокрема політичних партій та партійних систем.

Щоб оцінити вплив євроінтеграції на політичні партії і партійну систему держав-членів ЄС, Р. Ладрех¹⁸ запропонував базову аналітичну рамку, яка складається з п'яти основних елементів (сфер) змін: 1) політика та програмний зміст, 2) організація, 3) модель партійної конкуренції, 4) партійно-владні відносини, 5) відносини за межами національної партійної системи. Дослідник стверджує, що ця рамка є частиною аналізу партійного розвитку та зміни партійної системи в процесі розширення ЄС.

Ми також погоджуємося з цим твердженням з огляду на те, що за наведеними вище критеріями можна відстежити зміни партійної системи та отримати відповідні емпіричні дані. Водночас вважаємо за потрібне доповнити цю рамку, щоб мати змогу оцінити не тільки зміни, що стосуються політичних партій як основного елемента партійної системи, але й динаміку інших елементів партійної системи, як-от виборча система та зміни електоральних настроїв.

Отже, удосконалена аналітична рамка Р. Ладреха для вивчення впливу євроінтеграції на партійну систему держави матиме такі сім основних елементів (критеріїв): 1) зміни в політиці та програмно-ідеологічних засадах партій; 2) зміни в організації, функціонуванні та внутрішньопартійній демократії партій; 3) зміни моделей партійної конкуренції; 4) зміни партійно-владних відносин; 5) зміни у відносинах з європейськими партійними силами; 6) зміни уподобань електорату; 7) зміни виборчої системи. Ця рамка визначатиме наявність і характер впливу євроінтеграції та її наслідків, що матиме вияв у відповідних змінах (трансформації чи модернізації) партійної системи держави.

Застосовуючи цю аналітичну рамку, у другій частині цієї статті більш детально дослідимо вплив євроінтеграції на партійну систему України.

Аналізуючи розвиток партійної системи України протягом 1991–2024 рр., можемо виокремити три основні етапи: 1) становлення багатопартійної системи (1991–2002 рр.) — період домінування атомізованої структури партій, що поступово переходить у поляризований плюралізм; 2) формування системи поміркованого плюралізму (2002–2014 рр.) — консолідація партійної конкуренції та орієнтація на європейські цінності; 3) трансформація в напрямку поляризованого плюралізму (2014 р. — дотепер) — зростання ролі ідеологічних протиставлень і партій, орієнтованих на виконання євроінтеграційних зобов'язань.

Для періодизації формування та трансформації української партійної системи ми використали ключовий чинник змін — суспільний поділ українського суспільства в соціокультурному аспекті на два табори: спочатку (1991–2002 рр.) прокомуністичний та національно-демократичний, який згодом (2002 р. — дотепер) трансформувався в прозахідний (проєвропейський) та проросійський. Це, зокрема, підтверджують результати парламентських виборів в Україні за період 1998–2019 рр. (рис. 1).

Для кожного етапу розвитку української партійної системи були характерні відповідні кількісні та якісні зміни: кількість політичних партій, формат їх утворення, структурні та організаційні зміни в партіях, конфігурація та акторний склад партійної системи, зміст ідеологічно-програмних засад партій, переважаючий тип суспільного поділу та лінії розколу, зміни у вподобаннях виборців, тип виборчої системи.

За результатами дослідження впливу євроінтеграції на формування й розвиток політичних партій та партійної системи України із застосуванням удосконаленої аналітичної рамки Р. Ладреха із семи елементів встановлено такі прояви цього впливу.

1. Програмно-ідеологічні зміни охоплюють адаптацію ідеологічної позиції та змісту програмних документів українських політичних партій як основних акторів партійної системи до питання євроінтеграції, відображення курсу на інтеграцію та приєднання до ЄС, необхідності проведення євроінтеграційних реформ тощо в програмах партій.

¹⁷ Lewis and Mansfeldova, eds., *The European Union and party politics in Central and Eastern Europe*, 3.

¹⁸ Ladrech, "Europenization and Political Parties," 396.

Вплив європейської інтеграції на партійну систему України

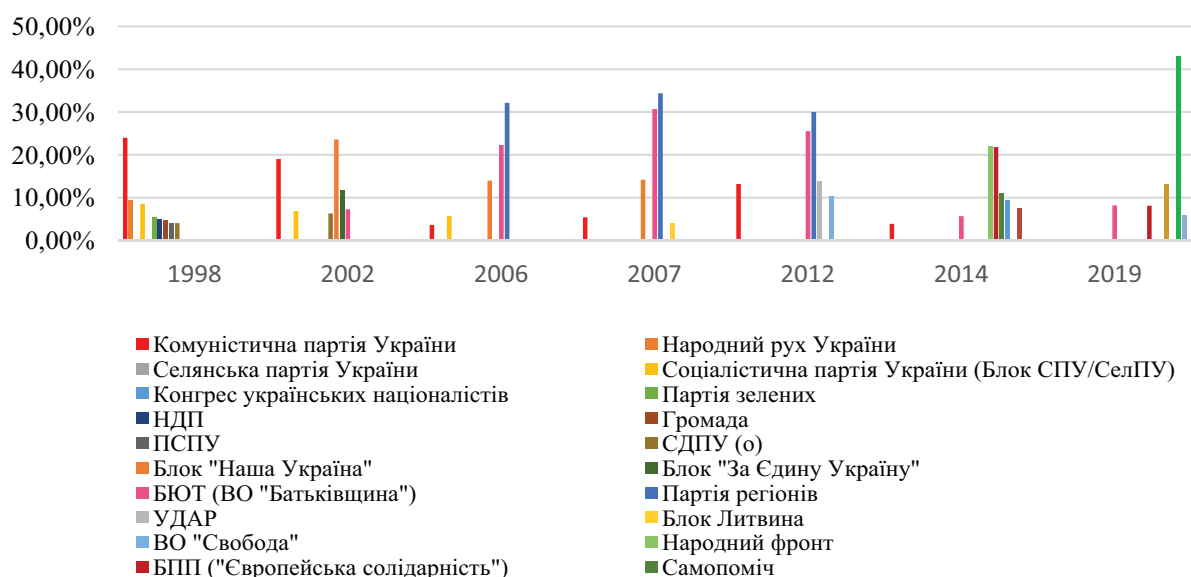

Рис. 1. Результати парламентських виборів в Україні за період 1998–2019 рр.
Джерело: побудували авторки на підставі даних Центральної виборчої комісії¹⁹

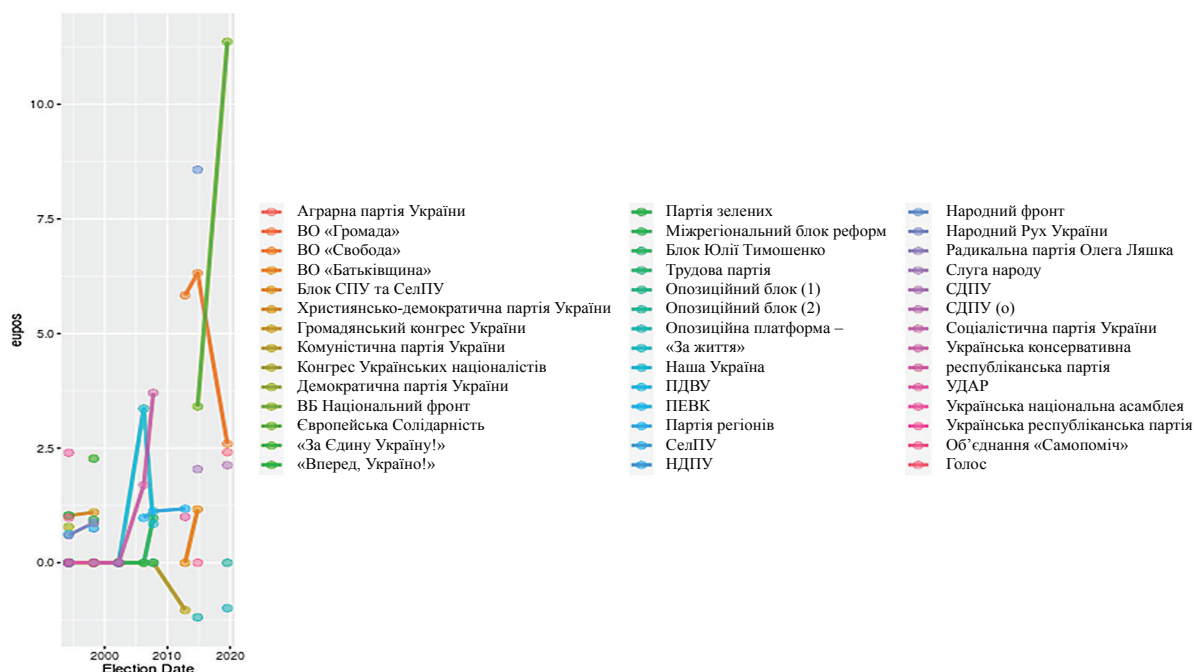

Рис. 2. Позиція з питання євроінтеграції в програмах політичних партій України за період 1991–2020 рр.
Джерело: дані проекту «Маніфесто»²⁰

Як свідчать дані бази, доступні в межах проекту «Маніфест дослідження політичного представництва» (Manifesto), щодо питання євроінтеграції в політичних програмах українських партій за період 1991–2020 рр. (див. рис. 2), до 2002 р. питання євроінтеграції не мало відображення в програмах політичних партій України.

¹⁹ Центральна виборча комісія, Вибори народних депутатів України, https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-narodnih-deputativ-ukraini.html.

²⁰ MARPOR Data Dashboard: Single Country, accessed June 10, 2025, https://visuals.manifesto-project.wzb.eu/mpdb-shiny/cmp_dashboard/.

Це спричинено тим, що протягом 1993–2002 рр. українська партійна система формувалась навколо протистояння між Комуністичною партією України (далі — КПУ), відродженою у 1993 р., та опозиційним їй Народним Рухом України (далі — НРУ), який об'єднував інші партії (націонал-демократичні, ліберальні, консервативні, християнсько-демократичні сили), що були менш чисельними та впливовими, у виборчі блоки для участі в парламентських виборах. Основний розкол пролягав між комунізмом і антикомунізмом: опозиція мобілізувалась навколо ідей незалежності та демократії, тоді як КПУ та союзні партії (Соціалістична партія України (СПУ), Селянська партія України (СелПУ)) апелювали до радянської ностальгії, відновлення зв'язків із Росією та вирішення соціально-економічних проблем.

Проте, починаючи з парламентських виборів 2002 р., європейська інтеграція поступово сформувалася як новий мейнстрим, змістивши фокус з антикомуністичного / комуністичного розколу, і стала потужним об'єднавчим чинником для національно-демократичного крила українського політикуму. В українській партійній системі відбувся перехід від соціально-економічного до соціокультурного поділу за віссю «Схід – Захід», що спричинило поляризацію партійної системи та чітке розмежування на два табори: проєвропейські сили (Блок В. Ющенка, БЮТ, БПП, ВО «Свобода», «Народний фронт», «УДАР») та проросійські сили, критичні до євроінтеграції (КПУ, Соціалістична партія України, Аграрна партія, «Відродження», «Наш край», Партія регіонів).

Завдяки чіткій проєвропейській позиції та втомі суспільства від політики президента Кучми «Наша Україна» отримала найбільшу підтримку виборців у 2002 р. (23,5 %), обійшовши КПУ та соціалістів, чия популярність знизилася.

Однак, попри успіх на виборах, прозахідна «Наша Україна» втратила довіру через внутрішні конфлікти. КПУ та СПУ, навіть в умовах впливу й посилення значущості євроінтеграції для української держави та суспільства, не змінили своєї програмної ідеології, що згодом призвело до зниження підтримки з боку електорату та поступового усунення з політичної боротьби за місця в парламенті. Це в сукупності дало поштовх до посилення Партії регіонів, яка, продемонструвавши амбівалентність і багатовекторність через поєднання євроінтеграційних декларацій з проросійською риторикою, забезпечила собі перемогу на парламентських виборах 2006, 2007 і 2012 рр. Усвідомлення важливості європейського напрямку зовнішньої політики України стало для цієї партії настільки критичним, що його не тільки зазначили в програмі партії, а й внесли до її статуту як одне з головних завдань²¹. Однак згодом відмова пропартійного уряду від підписання Угоди про асоціацію з ЄС спричинила Революцію Гідності, крах режиму лідера партії — на той час чинного Президента України В. Януковича, втрату легітимності партії та сходження з політичної арени.

На третьому етапі розвитку української партійної системи, починаючи з 2014 р., соціокультурний поділ остаточно оформився в чітке розмежування між проєвропейськими та проросійськими силами з переважним домінуванням перших. Окупація Криму, війна на Донбасі та розпад Партії регіонів унеможливили повернення проросійських партій до влади. Вперше в історії України парламент 2014 р. складався переважно з проєвропейських сил. Опозиційний блок, наступник Партії регіонів, здобув лише 27 мандатів, тоді як більшість отримали націонал-демократичні партії з антиросійською риторикою, які виступали за європейську інтеграцію України.

Остання довоєнна парламентська виборча кампанія 2019 р., зміст програм найпопулярніших політичних партій, які брали участь у виборах, засвідчили, що євроінтеграційний курс і/або членство в ЄС задекларувала більшість таких партій (6 із 10): «Голос», «Європейська Солідарність», «Батьківщина», «Сила і честь», «Українська стратегія Гройсмана» та ВО «Свобода». Найбільш чітку позицію щодо членства в ЄС мають 3 партії: «Голос», «Європейська Солідарність» та «Батьківщина». Програми партій «Опозиційний блок» та «Опозиційна платформа — За життя» взагалі суперечать вступу до ЄС / євроінтеграції. Ці партії вважають, що євроінтеграція суперечить національним інтересам України та може призвести до втрати суверенітету²².

²¹ Станіслав Шух, «Євроінтеграційна шокотерапія від Партії регіонів для Росії», *LB.ua*, 13 вересня 2013, https://lb.ua/blog/stanislav_shukh/226328_ievrointegratsiyna_shokoterapiya_vid.html.

²² *Євроінтеграційні зобов'язання політичних партій: аналіз виборчих програм*, Дослідження Платформи громадянського суспільства Україна–ЄС та Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства (2019), http://old.eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/electoral-programs_analysis.pdf.

Варто зазначити, що прагнення політичних партій позиціонувати себе в межах євроінтеграційного дискурсу проявилось протягом другого та третього етапів розвитку партійної системи, серед іншого, у тому, що європейська ідентичність стала маркером у назвах деяких партій, зокрема: «Європейська столиця» (2005), «Європейська партія України» (2006), «Партія Європейський вибір» (2013), «Європейська Солідарність» (2019).

Отже, євроінтеграційний курс України стимулював українські політичні партії до адаптації своїх програм, формуючи у них позиції партій щодо питання євроінтеграції та вступу до ЄС.

2. Зміни в організації політичних партій. Одним із євроінтеграційних зобов'язань України з реформування організації та діяльності політичних партій стало державне фінансування політичних партій та обов'язкове подання партіями фінансових звітів, які було впроваджено у 2016 р.²³ як один із головних заходів із запобігання та протидії політичній корупції та забезпечення незалежності політичних партій.

Крім того, під впливом європейських практик українські партії почали впроваджувати елементи внутрішньопартійної демократії, зокрема гендерні квоти та прозорі механізми управління партіями й ухвалення рішень, відкритості членства та дотримання внутрішньопартійних процедур.

У 2013 р. до Закону України «Про політичні партії»²⁴ внесено зміни, які запровадили добровільну 30 % гендерну квоту у виборчих списках кандидатів у депутати. У 2015 р. цю квоту поширили й на місцеві вибори: зокрема, змінами до Закону «Про місцеві вибори»²⁵ було встановлено вимогу щодо наявності у статутах політичних партій положень про мінімальний рівень представництва жінок і чоловіків серед кандидатів.

Виборчим кодексом України 2019 р.²⁶ передбачено запровадження обов'язкової 40 % гендерної квоти для жінок у виборчих списках, а черговість (порядкові номери) кандидатів у виборчих списках кандидатів у депутати в єдиному багатомандатному виборчому окрузі та в багатомандатних округах із відповідних виборів визначають на конференції (зборах) республіканської організації партії під час висування кандидатів у депутати.

Посилення міжпартійної співпраці українських політичних партій з європейськими політичними родинками також має істотний вплив на організацію відповідних національних партій, оскільки для всіх європартій передбачено спільні вимоги щодо схожості ідеологічних орієнтирів.

3. Зміни в моделі партійної конкуренції між політичними партіями. На першому етапі розвитку партійної системи України (1991–2004 рр.) євроінтеграція не мала видимого впливу на партійну конкуренцію між політичними партіями внаслідок того, що це питання ще не набуло вагомого значення в суспільстві. Хоча були деякі тенденції появи розмежування між партіями, які підтримували національний (антикомуністичний, прозахідний) та комуністичний (з елементами «зросійщення») курс розвитку держави.

Проте, починаючи з 2004 р., після Помаранчевої революції, перемоги прозахідного кандидата В. Ющенка та найбільшого розширення ЄС 2004 р., позиція щодо питання євроінтеграції стала ключовим чинником для розмежування, співпраці та конкуренції українських політичних партій.

На третьому етапі розвитку партійної системи України підписання Угоди про асоціацію з ЄС стало потужним імпульсом для трансформації партійної конкуренції: з ідеологічного протистояння між проєвропейськими і проросійськими силами вона поступово змістилась у площину прагматичних питань — реформ, боротьби з корупцією та ефективного врядування. Євроінтеграція як стратегічна мета сприяла коаліційності в парламенті: у 2014 р. у Верховній

²³ Верховна Рада України, *Про політичні партії в Україні*, Закон України 2365-III (зі змінами), 5 квітня 2001, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>.

²⁴ Там само.

²⁵ Верховна Рада України, *Про місцеві вибори*, Закон України 595-VIII, 14 липня 2015, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text>.

²⁶ Верховна Рада України, *Виборчий кодекс України*, Закон України 396-IX, 19 грудня 2019, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.

Раді України VIII скликання сформувалась коаліція «Європейська Україна» з п'яти політичних сил, які, попри ідеологічні відмінності, продемонстрували здатність до внутрішнього діалогу та співпраці²⁷.

На виборах 2019 р. європейський курс уже не був предметом суперечок: конкуренція зосередилась на питаннях реформ і завершення війни. Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 р. підтримка євроінтеграції ще більше зросла, перетворившись на об'єднавчий чинник. Партії, незалежно від належності до влади чи опозиції, досягли широкого консенсусу щодо курсу на ЄС та забезпечили ухвалення критично важливих для виживання держави під час воєнного стану законів, а згодом — євроінтеграційних законодавчих актів.

Отже, євроінтеграція стала не лише зовнішнім пріоритетом, а й визначальним внутрішньополітичним чинником, що змінив логіку партійної боротьби в Україні.

4. Зміни в партійно-владних відносинах. Євроінтеграційний процес впливає на баланс влади і взаємодію між партіями та державними інституціями (насамперед урядом), особливо щодо формування та реалізації політики у сфері євроінтеграції.

Участь представників українського уряду в міжурядових переговорах і зустрічах із представниками інституцій ЄС призводить до розходження позицій уряду з партійними програмами. За Р. Ладре-хом, виникає ситуація «тисни-тягни», коли партія підштовхує уряд до максималістських позицій у питаннях, близьких до партійної політики (наприклад, соціально-економічних), але водночас тягне до мінімалістичних позицій щодо інституційних змін (глибшої інтеграції, повного виконання зобов'язань перед ЄС), оскільки партії намагаються утримати внутрішній контроль над сферами політики, які передбачають отримання вигоди для партій або груп інтересів, які вони представляють.

В Україні така динаміка відносин партій та уряду простежується в повільному поступі або взагалі в безрезультативності проблемних питань євроінтеграційних реформ, як-от кардинальна трансформація певної сфери політики або ухвалення конкретного законодавчого акта (зокрема питання відкриття ринку сільськогосподарських земель, реформи виборчого законодавства, реформи судових і правоохоронних органів, боротьби з корупцією та ін.).

5. Зміни в міжпартійній взаємодії з європейськими партійними родинами. Євроінтеграція значно вплинула на трансформацію партійної системи України, зокрема через вплив європейських партійних родин. Українські партії асоціюються з європейськими не лише заради легітимності, а й для доступу до фінансування та обміну досвідом. Європейські партії просувають свої цінності, ідеологію, принципи демократії та сприяють консолідації політичних сил в Україні. На початку 2000-х рр. українські партії ВО «Батьківщина» та «Наша Україна» стали спостерігачами Європейської народної партії (найбільшої європейської політичної групи), що сприяло впровадженню європейських практик.

Взаємодія між українськими та європейськими політичними партіями відбувається через: 1) Парламентський комітет асоціації, утворений відповідно до статті 467 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, 2) Парламентську асамблею Ради Європи, 3) двосторонні міжпартійні угоди про співпрацю. На сьогодні з парламентських партій Верховної Ради України IX скликання партії «Слуга народу» та «Голос» входять до Альянсу лібералів і демократів за Європу (ALDE), а партії «Європейська Солідарність» і «Батьківщина» є асоційованими членами Європейської народної партії (EPP).

6. Зміни в настроях електорату. Вперше про свої проєвропейські прагнення український народ заявив під час Помаранчевої революції 2004 р., що набуло вияву в підтримці прозахідних національно-демократичних сил; ще яскравіше — під час Революції Гідності 2014 р., а остаточно їх політично підтримано і закріплено на рівні Конституції України у 2018 р. як стратегічний курс розвитку держави.

Дані моніторингового дослідження Інституту соціології НАН України²⁸ за період 2000–2021 рр. (рис. 3) засвідчили, що протягом 2000–2010 рр. спостерігалась більша прихильність (60 %)

²⁷ Олександр Ключев, «Чи відбулася парламентська коаліція?», *LB.ua*, 14 квітня 2015, https://lb.ua/news/2015/04/14/301738_chi_vidbulasya_parlamentska.html.

²⁸ Олександр Резнік, «Євроінтеграційні прагнення українців: від амбівалентності до увиразнення», *Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва*, 30 серпня 2022, <https://dif.org.ua/article/evrointegratsiyni-pragnennya-ukrainsiv-vid-ambivalentnosti-do-uviraznennya>.

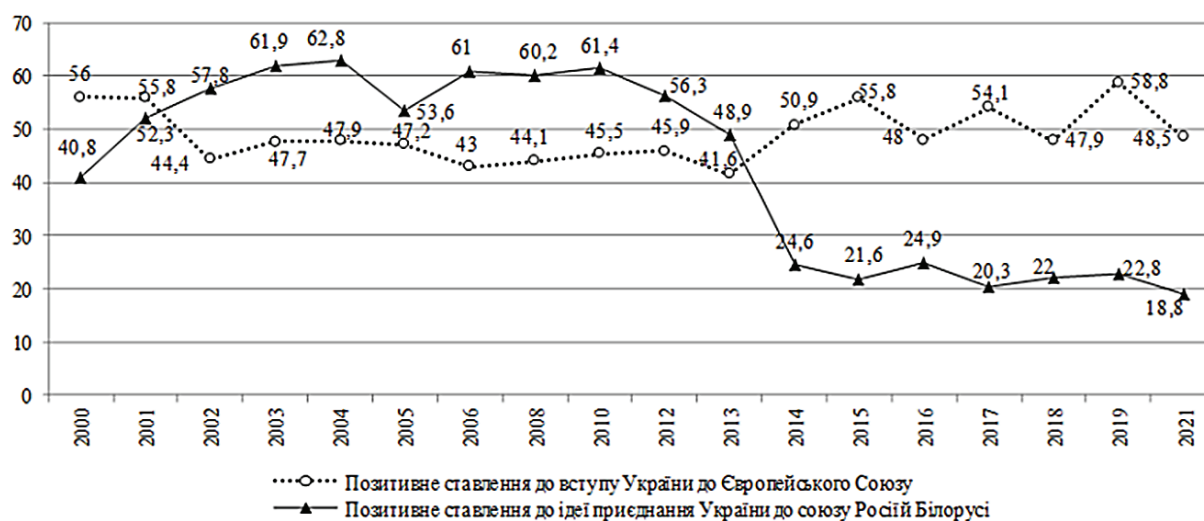

Рис. 3. Зміни в настроях електорату за період 2000–2021 рр.

Джерело: моніторингове дослідження Інституту соціології НАН України²⁹

громадян до союзу Росії й Білорусі, тоді як вступ України до ЄС підтримувала менше ніж половина населення.

Після Помаранчевої революції 2004 р. спостерігалось зростання підтримки євроінтеграції (близько 50–55 %), особливо в західних і центральних регіонах України. У травні 2013 р. 42 % громадян підтримували вступ до ЄС, а 31 % — приєднання до Митного союзу³⁰.

Революція Гідності та агресія Росії проти України стали каталізаторами зростання підтримки вступу до ЄС. За даними соціологічних опитувань, у цей період підтримка сягала 60–70 % з тенденцією до подальшого зростання. Притаманна раніше українським громадянам амбівалентність щодо геополітичних орієнтацій значно зменшилась³¹.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 р. спричинило безпрецедентне зростання підтримки євроінтеграції: близько 90 % українців підтримують вступ України до ЄС, у регіональному розрізі ця підтримка загалом є дуже високою і відрізняється несуттєво (92 % на Заході, 82 % на Сході)³².

Отже, за період 1991–2025 рр. підтримка євроінтеграції серед українців зросла з помірного рівня до рекордно високих показників. Це свідчить про глибоку трансформацію суспільних настроїв і стратегічний вибір України на користь європейського курсу. Саме громадська підтримка та важливість для українського суспільства питання інтеграції України до ЄС визначили зміст програм та оголошених позицій політичних партій щодо євроінтеграційного питання.

7. Зміни у виборчій системі. Одним із головних зобов'язань України за Угодою про асоціацію з ЄС і статусом кандидата є гармонізація виборчого законодавства з європейськими стандартами. Перехід до пропорційної виборчої системи, яку застосовує більшість країн ЄС, є важливим кроком у цьому напрямі. У 2019 р. Україна впровадила пропорційну систему з відкритими списками, що підвищує прозорість і підзвітність депутатів. За новим Виборчим кодексом³³, наступні парламентські вибори мають відбуватися за цією системою. Після скасування воєнного стану

²⁹ Резнік, «Євроінтеграційні прагнення українців: від амбівалентності до увиразнення».³⁰ Марія Золкіна, «Громадська думка щодо євроінтеграції: нові тренди як шанс на консолідацію суспільства», у *Євроінтеграція України: досвід сусідів та перспективи об'єднання суспільства* (Київ: Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, 2014), 10, http://dif.org.ua/uploads/pdf/1407765948_3132.pdf.³¹ Резнік, «Євроінтеграційні прагнення українців: від амбівалентності до увиразнення».³² *Виміри ставлення до ЄС і НАТО та ставлення до США*, КМІС, 14 січня 2025, <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1468&page=1>.³³ *Виборчий кодекс України*, Закон України 396-IX, 19 грудня 2019.

головним завданням буде організація демократичних повоєнних виборів, які мають відповідати міжнародним стандартам і стати тестом на відповідність європейським цінностям. Для цього потрібно розробити спеціальне законодавство, яке врахує безпекові та соціальні виклики періоду відновлення. Від виборчої моделі після війни залежатиме розвиток партійної системи та політична конкуренція в Україні.

Висновки. Євроінтеграція стала одним із головних рушіїв трансформації партійної системи України, сприяючи впровадженню європейських стандартів у політичні програми, організаційну структуру партій та внутрішньопартійні демократичні процедури, виборчі процеси.

Інтеграція України до ЄС із кінцевою метою набуття статусу повноправного члена Союзу не лише вплинула на зовнішньополітичний курс, а й стала каталізатором внутрішньої політичної модернізації. Попри помітні зрушення — від законодавчих змін до переосмислення ідеологічних засад — партійна система досі стикається з інституційними бар'єрами, що гальмують демократичний розвиток. Тому подальша європеїзація політичних партій та партійної системи України загалом має передбачати не лише формальне наближення до стандартів ЄС, а й глибоку політичну реформу для посилення ролі партій у демократичному процесі.

У результаті дослідження впливу євроінтеграції на розвиток політичних партій і партійної системи України (1991–2024 рр.) відповідно до запропонованої удосконаленої аналітичної рамки Р. Ладреха було виявлено: 1) програмно-ідеологічні зміни — адаптація до тематики євроінтеграції, відображення реформ у програмах партій; 2) організаційні зміни — розвиток внутрішньопартійної демократії, запровадження державного фінансування, зобов'язання щодо прозорості, гендерних квот; 3) зміни моделей конкуренції — зсув від геополітичного протистояння до прагматичної конкуренції за європейський порядок денний; 4) зміни партійно-владних відносин — динаміка взаємодії з виконавчою владою у формуванні євроінтеграційної політики; 5) зміни в міжпартійній взаємодії з європейськими партійними родинками — інституалізація партнерства та інтеграція в політичні партії ЄС; 6) зміни в ставленні електорату — зростання підтримки євроінтеграційного курсу, що сформувало нову лінію суспільного поділу; 7) зміни виборчої системи — запровадження пропорційної системи з відкритими списками.

Перспективи подальших досліджень охоплюють більш поглиблений аналіз впливу за кожним із зазначених критеріїв змін відповідно до запропонованої аналітичної рамки, а також порівняльні дослідження досвіду країн ЦСЄ щодо впливу євроінтеграції на їхні партійні системи та можливостей застосування цих моделей в Україні.

Список використаної літератури

- Верховна Рада України. *Виборчий кодекс України*. Закон України 396-IX. 19 грудня 2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.
- Верховна Рада України. *Про політичні партії в Україні*. Закон України 2365-III (зі змінами). 5 квітня 2001. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>.
- Верховна Рада України. *Про місцеві вибори*. Закон України 595-VIII. 14 липня 2015. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text>.
- Вонсович, Сергій, «Концепт “євроінтеграція”: історико-політологічний дискурс». *Політикус* 4, № 2 (2022): 34–9. http://nbuv.gov.ua/UJRN/polit_2022_4%282%29_7.
- Євроінтеграційні зобов'язання політичних партій: аналіз виборчих програм. Дослідження Платформи громадянського суспільства Україна–ЄС та Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства. 2019. http://old.eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/electoral-programs_analysis.pdf.
- Золкіна, Марія. «Громадська думка щодо євроінтеграції: нові тренди як шанс на консолідацію суспільства». У *Євроінтеграція України: досвід сусідів та перспективи об'єднання суспільства*, 8–24. Київ: Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, 2014. http://dif.org.ua/uploads/pdf/1407765948_3132.pdf.
- Клюжев, Олександр. «Чи відбулася парламентська коаліція?» *LB.ua*, 14 квітня 2015, https://lb.ua/news/2015/04/14/301738_chi_vidbulasya_parlamentska.html.

- КМІС. *Виміри ставлення до ЄС і НАТО та ставлення до США*. 14 січня 2025. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1468&page=1>.
- Копинець, Юрій. «Вплив сучасних тенденцій розвитку партійних систем країн Європейського Союзу на еволюцію та функціонування партійної системи України». Дис. канд. політ. наук, Ужгород; Львів, 2021. https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/dis_kopynets.pdf.
- Меркотан, Катерина. «Трансформація інституту багатопартійності країн Європи в умовах сучасного політичного процесу». Дис. канд. політ. наук, Київ, 2008.
- Резнік, Олександр. «Євроінтеграційні прагнення українців: від амбівалентності до увиразнення». Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, 30 серпня 2022. <https://dif.org.ua/article/evrointegratsiyni-pragnennya-ukraintsiv-vid-ambivalentnosti-do-uviraznennya>.
- Сокур, Олексій. «Європейська інтеграція: теоретичні засади та еволюція поглядів». *Актуальні проблеми політики* 55 (2015): 50–58. http://nbuv.gov.ua/UJRN/appol_2015_55_8.
- Центральна виборча комісія. *Вибори народних депутатів України*. https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-narodnih-deputativ-ukraini.html.
- Шух, Станіслав. «Євроінтеграційна шокотерапія від Партії регіонів для Росії». *LB.ua*, 13 вересня 2013. https://lb.ua/blog/stanislav_shukh/226328_jevrointegratsiyna_shokoterapiya_vid.html.
- Якименко, Юрій, ред. *Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті*. Київ: Центр Разумкова, 2017. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2017_PARTII.pdf.
- Beaudonnet, Laurie, and Raul Gomez. “The Imbalanced Effect of Politicization: How EU Politicization Favours Eurosceptic Parties.” *European Union Politics* 25, no. 2 (2024): 354–75. <https://doi.org/10.1177/14651165231220615>.
- De Winter, Lieven. *The impact of European integration on ethnoregionalist parties*. 2001. <https://core.ac.uk/download/pdf/13283223.pdf>.
- Hix, Simon, and Klaus H. Goetz. “Introduction: European Integration and National Political Systems.” *West European Politics* 23, no. 4 (2000): 1–26. <https://doi.org/10.1080/01402380008425398>.
- Ladrech, Robert. “Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis.” *Party Politics* 8 (2002): 389–403. <https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/15525447.pdf>.
- Lewis, Paul G., and Zdenka Mansfeldova, eds. *The European Union and party politics in Central and Eastern Europe*. Palgrave Macmillan, 2007. <https://doi.org/10.1057/9780230596658>.
- Mair, Peter. “The Europeanization Dimension (Review Section).” *Journal of European Public Policy* 11, no. 2 (2004): 337–48. <https://doi.org/10.1080/1350176042000194476>.
- Marks, Gary, Carole J. Wilson and Leonard Ray. “National Political Parties and European Integration.” *American Journal of Political Science* 46 (2002): 585–94. https://garymarks.web.unc.edu/wp-content/uploads/sites/13018/2016/09/Marks.Wilson.Ray_political-parties-and-european-integration.pdf.
- MARPOR Data Dashboard: Single Country. Accessed June 10, 2025. https://visuals.manifesto-project.wzb.eu/mpdb-shiny/cmp_dashboard/.

Bibliography

- Beaudonnet, Laurie, and Raul Gomez. “The Imbalanced Effect of Politicization: How EU Politicization Favours Eurosceptic Parties.” *European Union Politics* 25, no. 2 (2024): 354–75. <https://doi.org/10.1177/14651165231220615>.
- Central Election Commission. *Elections of People’s Deputies of Ukraine*. https://www.cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-narodnih-deputativ-ukraini.html [in Ukrainian].
- De Winter, Lieven. *The impact of European integration on ethnoregionalist parties*. 2001. <https://core.ac.uk/download/pdf/13283223.pdf>.
- European integration commitments of political parties: analysis of election programs*. Research by the Ukraine-EU Civil Society Platform and the Ukrainian National Platform of the Civil Society Forum. 2019. http://old.eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/electoral-programs_analysis.pdf [in Ukrainian].
- Hix, Simon, and Klaus H. Goetz. “Introduction: European Integration and National Political Systems.” *West European Politics* 23, no. 4 (2000): 1–26. <https://doi.org/10.1080/01402380008425398>.
- KIIS. *Dimensions of attitudes towards the EU and NATO and attitudes towards the USA*. January 14, 2025. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1468&page=1> [in Ukrainian].

- Klyuzhev, Oleksandr. "Did the parliamentary coalition take place?" *LB.ua*, April 14, 2015. https://lb.ua/news/2015/04/14/301738_chi_vidbulasya_parlamentska.html [in Ukrainian].
- Kopynets, Yurii. "The influence of modern trends in the development of party systems in the countries of the European Union on the evolution and functioning of the party system of Ukraine." PhD diss., Uzhhorod; Lviv, 2021. https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/dis_kopynets.pdf [in Ukrainian].
- Ladrech, Robert. "Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis." *Party Politics* 8 (2002): 389–403. <https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/15525447.pdf>.
- Lewis, Paul G., and Zdenka Mansfeldova, eds. *The European Union and party politics in Central and Eastern Europe*. Palgrave Macmillan, 2007. <https://doi.org/10.1057/9780230596658>.
- Mair, Peter. "The Europeanization Dimension (Review Section)." *Journal of European Public Policy* 11, no. 2 (2004): 337–48. <https://doi.org/10.1080/1350176042000194476>.
- Marks, Gary, Carole J. Wilson and Leonard Ray. "National Political Parties and European Integration." *American Journal of Political Science* 46 (2002): 585–94. https://garymarks.web.unc.edu/wp-content/uploads/sites/13018/2016/09/Marks.Wilson.Ray_political-parties-and-european-integration.pdf.
- MARPOR Data Dashboard: Single Country. Accessed June 10, 2025. https://visuals.manifesto-project.wzb.eu/mpdb-shiny/cmp_dashboard/.
- Merkotan, Kateryna. "Transformation of the multi-party institution of European countries in the conditions of the modern political process." PhD diss., Kyiv, 2008 [in Ukrainian].
- Reznik, Oleksandr. "European integration aspirations of Ukrainians: from ambivalence to expression." Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation, August 30, 2022. <https://dif.org.ua/article/evrointegratsiyni-pragnennya-ukraintsiv-vid-ambivalentnosti-do-uviraznennya> [in Ukrainian].
- Shukh, Stanislav. "Eurointegration Shock Therapy from the Party of Regions for Russia." *LB.ua*, September 13, 2013. https://lb.ua/blog/stanislav_shukh/226328_ievrointegratsiyna_shokoterapiya_vid.html [in Ukrainian].
- Sokur, Oleksii. "European Integration: Theoretical Foundations and Evolution of Views." *Actual Problems of Politics* 55 (2015): 50–58. http://nbuv.gov.ua/UJRN/appol_2015_55_8 [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. *Electoral Code of Ukraine*. Law of Ukraine 396-IX. December 19, 2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. *On Political Parties in Ukraine*. Law of Ukraine 2365-III (as amended). April 5, 2001. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. *On Local Elections*. Law of Ukraine 595-VIII. July 14, 2015. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text> [in Ukrainian].
- Vonsovych, Serhii. "The Concept of "European Integration": Historical and Political Science Discourse." *Politikus* 4, no. 2 (2022): 34–9. http://nbuv.gov.ua/UJRN/polit_2022_4%282%29__7 [in Ukrainian].
- Yakymenko, Yuriy, ed. *Transformation of the party system: Ukrainian experience in the European context*. Kyiv: Razumkov Center, 2017. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2017_PARTII.pdf [in Ukrainian].
- Zolkina, Maria. "Public opinion on European integration: new trends as a chance for the consolidation of society." In *European integration of Ukraine: the experience of neighbors and prospects for the unification of society*, 8–24. Kyiv, 2014. http://dif.org.ua/uploads/pdf/1407765948_3132.pdf [in Ukrainian].

Yelyzaveta Tiukankina

National University of Kyiv-Mohyla Academy

Marharyta Chabanna

National University of Kyiv-Mohyla Academy

THE IMPACT OF EUROPEAN INTEGRATION ON THE PARTY SYSTEM OF UKRAINE

Abstract

The article is devoted to determining the presence, nature and consequences of European integration's influence on the formation and transformation of the party system of Ukraine. The analysis is based on the main theories of European integration (theories of federalism, functionalism, neofunctionalism, and the intergovernmental approach) to understand the nature of European integration and its influence on the transformation of the domestic political systems of the state, primarily the party system. It also applies historical-comparative, systemic, structural-functional and statistical methods for a comprehensive study of the main stages of the formation and functioning of the modern party system of Ukraine during 1991–2024, identifies the main changes in its structural parameters and the identification of key development trends, and uses R. Ladrech's advanced analytical framework to study and assess the influence of European integration on the party system of Ukraine. The three main stages of the evolution of the party system of Ukraine in the light of European integration processes are identified; their characteristic features and the nature of the changes that the party system has undergone at each of these stages of its development are outlined. Based on the specified modernized analytical framework, which includes seven (7) elements, the dynamics of changes in the programmatic and ideological content of political parties, their organization, political competition, interaction with European party structures are considered, voters' attitudes, and the electoral system. The results indicate the existence of an obvious impact of European integration on political parties and the party system of Ukraine on its path to joining the EU. Prospects for further research include a more detailed study of the impact of European integration on the Ukrainian party system according to each of the identified criteria within the proposed analytical framework, as well as a comparative analysis of the experience of Central and Eastern European countries in transforming their party systems under the influence of European integration, with a view to assessing the possibility of adapting these models to the Ukrainian context.

Keywords: European integration, theories of European integration, R. Ladrech's analytical framework, party system, political parties, party system and political parties of Ukraine.

Подано / Submitted: 23.08.2025

Схвалено до публікації / Accepted: 12.09.2025

Оприлюднено / Published: 07.10.2025

Тюканкіна Єлизавета Сергіївна — магістр політології («Німецькі та європейські студії»), Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Yelyzaveta Tiukankina — Master of Political Science (“German and European Studies”), National University of Kyiv-Mohyla Academy

ORCID iD: 0009-0009-3926-9238

E-mail: ye.tiukankina@ukma.edu.ua

Чабанна Маргарита Валеріївна — докторка політичних наук, доцентка, завідувачка кафедри політології факультету соціальних наук та соціальних технологій Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Marharyta Chabanna — D. Sc. in Political Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Political Science, Faculty of Social Sciences and Social Technologies, National University of Kyiv-Mohyla Academy

ORCID iD: 0000-0002-0898-8290

E-mail: chabanna@ukma.edu.ua

.....
Цитування (Чикаго: виноска і бібліографія):

Тюканкіна, Єлизавета, і Маргарита Чабанна. «Вплив європейської інтеграції на партійну систему України».

Empirio 2, спецвипуск (2025): 40–53. <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2025.2.s.40-53>.

Citation (Chicago: Notes and Bibliography):

Tiukankina, Yelyzaveta, and Marharyta Chabanna. “The Impact of European Integration on the Party System of Ukraine.” *Empirio* 2, Special Issue (2025): 40–53. <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2025.2.s.40-53> [in Ukrainian].

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)